

С. Снігірьов¹,
С. Силантьєв²

¹Одеський Національний університет ім. І. І. Мечникова,
Шампанський провулок 2, Одеса, Україна, 65058.

²University of Edinburgh,
49 Little France Crescent, Edinburgh, UK, EH16 4SB.

ПЕРША ЗНАХІДКА МОЛЮСКІВ *APORRHAI PESPELECANI* ТА *TURRITELLA COMMUNIS* В АКВАТОРІЇ ПІВНІЧНОГО ЗАХОДУ ЧОРНОГО МОРЯ: ПРОПОЗИЦІЯ ПРО ВНЕСЕННЯ ДО ЧЕРВОНОЇ КНИГИ УКРАЇНИ

Знахідка молюсків пеліканяча нога (*Aporrhais pespelecani* (L., 1758)) та турітела (*Turritella communis* Risso, 1826) була зроблена під час дослідження донного прилову при вилові креветок тяговою сіткою в березні 2013 року, на глибині 5-7 метрів, на щільному мулисто-піщаному ґрунті, приблизно 300 метрів мористіше Тузловської коси, в точках з координатами 45°46'1,62" N 30°3'58,84" E (*A. pespelecani*) та 45°41'57,13" N 29°57'5,77" E (*T. communis*). Мушлі передані в експозицію Зоологічного музею Одеського Національного університету, каталожні номери 360/3 (*A. pespelecani*) та 331/3 (*T. communis*).

Знахідка *A. pespelecani* та *T. communis* в північно-західній частині Чорного моря цілком відповідає гідрологічним та фауністичним тенденціям останніх десятиліть. А саме, поступовому підвищенню середньобаторічних температур і, що важливіше, солоності води, і зумовленій цим медитеранізації водних екосистем. Проникнення в Чорне море тварин та рослин середземноморського походження і утворення ними сталих популяцій є тенденцією, неодноразово підтвердженою польовими дослідженнями та аналітичними моделями. Отже, ми вважаємо, що виявлені види молюсків є не випадковими знахідками, а результатом глобальних фауністичних перетворень в Чорноморському басейні; з іншого боку, обидва види не тільки в територіальних водах України, а і в Чорному морі взагалі відомі лише по рідкісним поодиноким знахідкам. Таким чином, на нашу думку вони заслуговують на включення до Червоної Книги України. Окрім того, знахідка даних видів в акваторії Національного Природного парку «Тузловські лимани» підтверджує цінність цієї території як одиної природно-заповідного фонду.

*****

Пеліканяча нога

Пеліканяча нога *Aporrhais pespelecani* (L., 1758) є широко розповсюдженим видом, ареал якого охоплює прибережні та мілководні акваторії від північного узбережжя Кольського півострова та Ісландії до південного

узбережжя Середземного моря та атлантичного узбережжя Марокко. В Чорному морі пеліканяча нога – дуже рідкісний вид. В територіальних водах України достовірно відомий по двох знахідках: на південному узбережжі Керченського півострова поблизу Керчі, та біля узбережжя Тузловської коси на північний схід від гирла Дунаю. Окрім того, в Чорному морі цього молюска знаходили поблизу Батумі та в прибосфорському районі. Головним фактором, що обмежує розповсюдження виду є солоність води.

Дорослого молюска легко відрізнити за характерною формою зовнішнього краю мушлі, який формує два-чотири виступи – «пальці», які разом нагадують перетинчасту лапу водного птаха. У молодих молюсків (до 6-7 завитків мушлі) край мушлі гладкий, без виражених виступів. Мушля звичайно білого, жовтого або кремового кольору, у дорослих особин складається з 8-10 завитків. Зовнішня поверхня з слабо вираженими продольними ребрами та з добре вираженими виступами по ребру завитків; внутрішня поверхня гладка, на виході мушлі глазурована. Розмір мушлі дорослого молюска – 4-5 сантиметрів в висоту, 3-4 сантиметри в ширину (від кінчика найдовшого виступу до протилежного краю останнього завитка). Тіло молюска має світле забарвлення: сіре або жовтувате, верхня поверхня голови та ділянки на верхній поверхні ноги з карміновим відтінком різної інтенсивності; у деяких особин нога може бути безбарвною. Голова дисковидна, візуально відокремлена від тіла; несе пару щупалець, біля основи яких розташовані очі. Рот T-подібний, розташований на нижній поверхні головного диску. Нога вузька, з паралельними краями та загостреною заднім кінцем.

Молюск мешкає на мулистих, мулисто-піщаних або піщаних ґрунтах до глибини 180 метрів. Звичайно частково або повністю закопується в ґрунт. По поверхні ґрунту пересувається, прикріплюючись ногою, за якою підтягується мушля. Даний вид є детритофагом, харчується переважно рослинними рештками. Пеліканяча нога – роздільностатевий вид; розмноження в різних частинах

ареалу припадає на різні періоди від січня до вересня. Яйця відкладаються по одному, два або три в клейких капсулах на ґрунт. Через приблизно два тижні з яєць виходять вільно плаваючі личинки (вєлігери), які проводять кілька місяців в планктоні, після чого осідають на дно і перетворюються на дорослих молюсків.

Література

1. Albayrak S. (2003) On the Mollusca fauna of the Black Sea near Istanbul. *Zoology in the Middle East* 30, 69–75.
2. Barnes, H., & Bagenal, T. B. (1952). The habits and habitat of *Aporrhais pes-pelicanus* (L.). *Journal of Molluscan Studies*, 29 (2-3), 101–105.
3. Gude G.K. (1981) *Aporrhaidae* Gray, 1850 *Aporrhais pespelecani* (Linnaeus, 1758), pelican's foot *Strombus pespelecani* Linnaeus, 1758 *Chenopus pespelecani* (Linnaeus, 1758) *Aporrhais quadrifidus* (da Costa, 1778). *Journal of Molluscan Studies* 47 (Supplement 9), 295–299.
4. Snigirov, S., Sizo, R., & Sylantyev, S. (2013). Lodgers or tramps? *Aporrhais pespelecani* and *Turritella communis* on the north-western Black Sea shelf. *Marine Biodiversity Records*, #6.
5. Шадрин, Н. В., & Латушкин, А. А. (2002). Массовые находки раковин *Aporrhais pespelecani* (Linné, 1758) в береговой полосе Крыма. *Экология Моря* 62, 29.

Турітєла

Турітєла (*Turritella communis* Risso, 1826) зустрічається по східному узбережжю Північної Атлантики від Норвегії до Марокко, а також в Середземному морі; в Північному морі є рідкісним видом, в Балтійському та Азовському морях не зустрічається. В Чорному морі – вкрай рідкісний вид, відомий по двох знахідках: в прибосфорському районі, та в українських територіальних водах біля узбережжя Тузловської коси на північний схід від гирла Дунаю.

Мушля турітєли – видовжений гострий конус, що складається у дорослих молюсків з 16–20 завитків. Поверхня мушлі вкрита гребінцями, які йдуть паралельно напрямку наростання завитків, таким чином формуючи спіральну структуру. Звичайно таких гребінців три: один йде посередині завитку, і по одному вище та нижче середини; але це не є сталою ознакою, і число гребінців може доходити до шести. Отвір мушлі невеликий, за формою приблизно квадратний із заокругленими кутами. Колір мушлі живого молюска варіює від жовто-коричневого до світло-жовтого, з бузковим відтінком біля отвору та основи конусу; при загибелі молюска пігменти швидко розкладаються, і мушля стає білою. Рзмір мушлі може досягати 55×16 мм, але в середньому не перевищує 30×10 мм.

Тіло молюска жовто-брунатного кольору, часто з великими темними та світлими плямами, з добре виокремленою головою. На голові пара коротких нитчастих

щупалець, біля основи яких розташовані очі. Рот розташований біля переднього кінця голови та прикритий складкою епітелію. Нога коротка, широка, з заокругленим заднім кінцем.

Турітєла звичайно зустрічається на м'яких мулистих ґрунтах на глибинах від 15 до 150–200 метрів, але описані знахідки також на піску і на скельних масивах, та безпосередньо під лінією урізу води. Турітєла часто формує багаточисельні колонії, які повільно синхронізовано пересуваються по морському дну. За типом харчування це фільтратор: молюск харчується, відфільтровуючи рясничним апаратом зябрів (ктенідіїв) з товщі води вільно плаваючі органічні рештки, які потім спрямовуються до ротової порожнини.

Турітєла є роздільностатевим видом, самці та самки візуально не відрізняються одне від одного. Розмноження в різних частинах ареалу відбувається в квітня по липень, яйця рожевого кольору відкладаються в захисних капсулах по 6–20 штук. До капсули кріпиться «ніжка» довжиною приблизно 1 міліметр, яка протилежним кінцем приклеюється до субстрату. Одна самка відкладає до кількох сотень таких капсул. Звичайно молюски відкладають яйця великими порціями, то ж групи яйцевих капсул, зібрані разом, нагадують пучки повітряних кульок.

Вільноплаваючі личинки (вєлігери) виходять з яєць через 6–10 днів, і після короткого (кілька днів або тижнів) періоду існування в планктоні опускаються на ґрунт, де перетворюються на дорослу форму молюска.

Література

6. Demir M. (2003) Shells of Mollusca collected from the seas of Turkey. *Turkish Journal of Zoology* 27, 101–140.
7. Gude G.K. (1981) *Turritellidae* Woodward, 1851 *Turritella terebra communis* Risso, 1826, auger or screw shell *Turritella terebra* (Pennant, 1777), non Linnaeus, 1758 *Turritella tricarinata* (Brocchi, 1864) forma communis. *Journal of Molluscan Studies* 47 (Supplement 9), 286–289.
8. Snigirov, S., Sizo, R., & Sylantyev, S. (2013). Lodgers or tramps? *Aporrhais pespelecani* and *Turritella communis* on the north-western Black Sea shelf. *Marine Biodiversity Records*, #6.
9. Yonge, C. M. (1946). On the habits of *Turritella communis* Risso. *Journal of the Marine Biological Association of the U.K.*, 26, 377–80.